

HUMANITARISME I OPERACIONS DE MANTENIMENT DE LA PAU

Xabier Agirre

Xabier Agirre

Analista a la Fiscalia de la Cort Penal Internacional

Bona tarda. Gràcies a tots, gràcies per la invitació. Treballo a la Fiscalia de la Cort Penal Internacional, a L'Haia, però parlaré a títol estrictament individual. He estat convidat pel llibre que vaig publicar el 1996 sobre el tema d'aquest seminari: *Iugoslàvia i els exèrcits, la legitimitat militar en temps de genocidi*. Les meves opinions no representen necessàriament l'opinió de la Cort ni la de les Nacions Unides, organització per a la qual vaig treballar durant set anys.

El meu treball diari és la investigació sobre crims de guerra, crims contra la humanitat i casos de genocidi. Com a analista, em dedico a estudiar tota la informació recopilada en les investigacions, reconstruir els vincles de la cadena de comandament entre els executors del crim i els responsables superiors, i contribuir a determinar qui n'és el responsable penal.

L'organització d'aquestes jornades em va semblar una gran idea. Em dóna certa satisfacció veure que s'ha desenvolupat el tema a aquest nivell, perquè quan vaig començar a treballar en això fa més de deu anys, jo era gairebé una veu en el desert. Va ser fa exactament dotze anys, també a Barcelona, quan vaig venir per una conferència sobre Bòsnia, en el que era en aquell moment el Tribunal dels Pobles, un fòrum d'ONG. Allí em vaig trobar amb Carlos Taibo, que em va dir: "Home, molt bo l'article que vas publicar sobre aquesta qüestió, per què no escris un llibre?". Jo acabava de tornar de Bòsnia, on havia treballat un temps en operacions humanitàries amb una ONG que havíem format una sèrie de gent anomenada SOS Balcans. Havia tingut l'oportunitat de veure el terreny de la guerra i tot el que ocorria entorn al sofriment de les víctimes. Després, vaig passar un any als Estats Units fent un màster en Estudis de Pau a la Universitat de Nòtre-Dame, la qual cosa em va donar l'oportunitat de pensar, processar la informació i fer una anàlisi del tema.

A L'Haia mateix, el cap de setmana passat vam tenir un seminari internacional amb fiscals de diferents tribunals internacionals. Es va discutir sobre una qüestió central per a qualsevol projecte internacional: com definir paràmetres objectius d'intervenció i com superar el simple oportunisme o la selectivitat que afecta la major part d'aquests projectes.

La crítica que es fa amb més freqüència a les operacions de manteniment de pau i a qualsevol altre projecte internacional és la selectivitat arbitrària. Els criteris generals estan dictats

per la Carta de les Nacions Unides i una sèrie d'instruments internacionals, però amb una discrecionalitat enorme a l'hora d'intervenir. **Tothom es planteja la pregunta bàsica, de sentit comú: per quin motiu s'intervé en el país A i no en el país B, que presenta circumstàncies molt similars?**

Avui dia, les respostes són en part normatives, però en la seva majoria són bàsicament polítiques. Corresponen a decisions *ad hoc* preses pels governs i el Consell de Seguretat. Les respostes estan més enllà de l'àmbit tècnic i operatiu de la gent que treballem en aquests temes. Ens passa als fiscals, investigadors de crims de guerra, els passa als militars, els passa a les ONG. Fem el possible per fer el nostre "treballat," però hi ha contradiccions fonamentals a un nivell per sobre del nostre.

Segurament sabeu el que deia Bertolt Brecht: "Hi ha moltes maneres de matar una persona, però només algunes són il·legals". El mateix es podria dir per a l'escenari internacional. Hi ha moltes maneres de cometre un crim, però la comunitat internacional només en desaprova algunes, i amb aquesta realitat és amb la que hem de bregar diàriament.

Faré un petit recordatori del que dèiem fa deu anys quan es va publicar el llibre esmentat. Repassarem què és el que ha passat durant aquesta dècada, si ha canviat alguna cosa de manera important. Per acabar, passarem a les conclusions.

El llibre del qual parlàvem és *Iugoslàvia i els exèrcits: la legitimitat militar en temps de genocidi* (Ed. La Cataracta, 1996). Aquest llibre era un intent d'anàlisi sistemàtica dels temes militars en el conflicte iugoslau. La inspiració venia fonamentalment del terreny que s'ha anomenat l'estudi "de forces armades i societat", que es va desenvolupar als Estats Units després de la Segona Guerra Mundial amb autors com Morris Janowitz. El govern nord-americà va mobilitzar una sèrie de sociòlegs per estudiar la relació entre l'exèrcit i la societat dels seus enemics, les forces alemanyes, fonamentalment. Van desenvolupar les seves anàlisis sociològiques per veure quin era el grau de moral i de suport de la població a l'exèrcit. Quan va acabar la guerra, aquesta gent va aplicar els mateixos mètodes a la seva societat per avaluar quin era el grau de suport a l'exèrcit per part de la societat. També a Espanya va haver-hi alguns autors que van seguir aquesta línia.

Jo vaig escoltar per primera vegada parlar d'aquest assumpte, d'aquest terreny d'investigació, gràcies al professor José Luís Gordillo, a qui agraeixo la informació. La idea era prendre els seus instruments i la seva perspectiva d'anàlisi i aplicar-la als diferents sistemes militars que estaven en joc en el conflicte de l'antiga Iugoslàvia.

El primer capítol del llibre estava dedicat a l'Exèrcit Iugoslau com a punt més important i més interessant. Allò em va portar a escriure més de 100 pàgines d'estudi sobre la història i el desenvolupament militar de la situació iugoslava. Un segon capítol consistia en unes 50 pàgines sobre la Força de Protecció de les Nacions Unides (UNPROFOR), un capítol de crítica severa titulat "El desencany de UNPROFOR". El capítol següent era sobre l'exèrcit bosnià: com es va organitzar la resistència per part de les principals víctimes del conflicte i les contradiccions que això implicava. L'últim capítol va anar sobre formes de resistència civil i el moviment pacifista en les diferents repúbliques iugoslaves.

Cal recordar una mica quin era el context en aquell moment. El conflicte a l'antiga Iugoslàvia va tenir un impacte en les nostres societats com cap altre conflicte ha tingut per motius evidents: estava més a prop i sortia més per televisió, la qual cosa genera més reaccions, més informació i la possibilitat de realitzar una anàlisi més en profunditat. Senzillament, ho coneixíem millor, sabíem més sobre què és el que va passar.

L'any 1992, a través de la xarxa internacional d'objectors de consciència, teníem contacte amb objectors de l'antiga Iugoslàvia. Havíem estat en contacte amb el moviment pacifista a Eslovènia, que des de finals dels 1980 ja deia que allò tenia molt mal aspecte, que anava cada vegada pitjor i que hi podria haver una guerra. La resta pensàvem que allò no podria passar. Realment, era difícil a priori imaginar-se que es podia donar un conflicte armat d'aquestes característiques, ho veïem amb escepticisme. Però, per descomptat, estàvem avisats per gent que ho veia venir.

L'any 1992, els pacifistes, especialment els de Zagreb, a Croàcia, en reacció a tot l'horror que es desenvolupava a Bòsnia, van establir immediatament operatius d'emergència, sobretot als camps de refugiats a Croàcia, i ens van demanar ajuda.

Efectivament, vam formar uns grups de gent que van anar allà a fer el que bonament es podia per ajudar els refugiats a través de la xarxa pacifista. Els voluntaris hi anaven, passaven un temps treballant allà, i tornaven. Es va voler continuar amb el treball, es va crear una ONG, es van establir projectes de major entitat. A partir d'octubre de 1992, estàvem més organitzats, sobretot des del País Basc i Catalunya. Però el curiós de l'assumpte és que hi havia un buit enorme per part de les institucions públiques.

Estàvem veient matances diàriament. El 1992, van sortir les imatges en els mitjans de comunicació dels camps de concentració a Bòsnia, unes imatges impressionants d'individus esquelètics darrere d'un filat. Entre 1992 i 1995 es va produir el setge de Sarajevo, amb bombardeigs, francitradors, etc. Hi ha un impacte enorme en l'opinió pública. Però malgrat la gravetat de l'assumpte, les

institucions públiques no donaren una resposta clara. Hi havia un estat de paràlisi i no hi havia manera d'articular una resposta perquè no encaixava en el paradigma polític convencional. No era una qüestió ni d'esquerres ni de dretes, sinó tot el contrari. Va ser en aquest moment on vam impulsar una sèrie d'activitats humanitàries.

Quan vaig desenvolupar la investigació per al llibre, hi havia quatre aspectes fonamentals de metodologia. Vam renunciar d'entrada a plantejar un model utòpic. L'enfocament no podia ser ideològic perquè se'n escapava pertot arreu. Renunciàrem a un model ideal i més aviat ens plantejàvem un programa de mínims. Vam identificar el mínim imprescindible per entendre el succeït i el mínim absolutament inacceptable per a qualsevol persona amb sentit comú.

Punt número u: la necessitat d'estudiar el conflicte en profunditat. No era possible entendre res del que succeïa sense un esforç previ d'estudi específic de la història i de la societat de l'antiga Iugoslàvia. El mateix serveix per a qualsevol conflicte. Realment, és molt difícil entendre i fer una avaluació vàlida de si la intervenció a l'Afganistan és correcta o incorrecta, sense entendre les dades bàsiques d'estructura social o la història d'aquest país. Així que cal estudiar bé on i com s'explica l'origen del conflicte.

Punt número dos: molt important, escoltar la gent d'allà. **Un error fonamental dels operatius oficials és que es conceben per resoldre a curt termini, amb una expectativa d'impacte ràpid. Ignoren sistemàticament, des de la fase de plantejament fins a la fase d'avaluació, la veritable opinió de la gent d'allà. Les víctimes queden reduïdes a objectes inerts, gairebé a persones sense cap capacitat, infantils, mentre que els actors de la intervenció es projecten com a superherois que van a resoldre tots els problemes. Com a qüestió de mètode, cal corregir això d'entrada.**

El primer pas ha de ser establir contacte amb les fonts més fiables -més decents, per dir-ho d'alguna manera- dels països en qüestió i escoltar-los. Asseure's a escoltar-los, com feiem asseient-nos en els camps de refugiats prenent un cafè rere l'altre, xerrant i escoltant fins a entendre què era el que passava. Ho feiem allà i també ho feiem aquí, perquè ja havia arribat un nombre important de refugiats i teníem l'oportunitat de tenir informació de primera mà, simplement escoltant gent que havia arribat aquí i ens podia transmetre les seves històries.

Punt número tres: desenvolupar criteris d'avaluació rigorosa de l'operatiu internacional. Com deïem, la lògica principal és impressionista i oportunista. El problema es veu de manera superficial com un problema d'imatge, a partir sobretot de la informació de televisió, i les respostes que es busquen són també imatges. S'intenta resoldre un problema d'imatges amb

més imatges, produir de manera propagandista imatges de generositat, de lliurament de béns, de menjar, etcètera, de la manera més superficial. Però es deixa de banda una avaluació d'eficiència. És necessari, senzillament, utilitzar criteris d'economia bàsica: quant costa i quin és el benefici; criteris de drets humans i avaluació de les missions, i criteris, com dèiem, segons l'opinió dels beneficiaris. Eficiència en el sentit més econòmic, tenint en compte l'avaluació dels beneficiaris i, per descomptat, criteris bàsics de drets humans.

Punt número quatre: identificar i donar suport als recursos locals i les alternatives locals.

Sobre aquests quatre pilars desenvolupàvem l'anàlisi del conflicte a l'antiga Iugoslàvia i la intervenció internacional, i crec que, en general, són vàlids per a altres conflictes.

A l'estudi del conflicte tenim certa tendència a projectar la causalitat cap a factors externs: la comunitat internacional, organitzacions internacionals, connexions econòmiques, etc. Generalment, tot això és cert. Però seria un error ignorar els factors interns que són igualment importants o de major centralitat. És necessari evitar un cert paternalisme en entendre que la gent d'allí no té responsabilitat sobre el que els està passant. Imagineu-vos per un moment que algú vingués aquí i fes una anàlisi de la situació a Catalunya atribuint tot el que ocorre a factors completament externs. Seria una mica absurd. Hi ha una literatura enorme sobre els factors internacionals de la Guerra Civil espanyola. Una mica de veritat hi ha. Però crec que és bàsic dir que l'origen de la Guerra Civil espanyola es deu, fonamentalment, a sectors de la societat espanyola derivats de l'estructura de classes, de factors econòmics, de precedents de violència, etc. Si algú vol entendre què és el que passa, cal començar fonamentalment pels factors interns, la qual cosa comporta un esforç molt important.

En el cas de Iugoslàvia, hi ha un factor fonamental que és senzill d'entendre. Ens trobem en una zona de fronteres entre imperis. Per un període aproximat de més de sis segles, es dona la circumstància que aquesta regió del món està en una zona fronterera entre imperis que estan més o menys en estat de guerra gairebé permanent. Això comporta una militarització de la societat local, que és utilitzada com a carn de canó entre els imperis que combaten entre si.

La dada és vàlida per als imperis contemporanis. Durant la Guerra Freda, passen coses molt similars amb l'enfrontament entre els dos blocs. Tenim fronts locals en els quals la població local és utilitzada, efectivament, de manera molt similar. Si aquest esquema es perpetua durant anys, dècades, fins i tot segles, podem donar per fet que això tindrà un impacte en la cultura local. I, efectivament, comportarà una cultura militaritzada, historicista, nacionalista. Elías Milojevic, que coneix això de primera mà per part sèrbia, ens en pot donar més detalls [Elías,

antic col·laborador de SOS Balcans, era entre el públic]. En el context de la Guerra Freda, com dic, passava quelcom semblant.

La meua preocupació és que en el context actual es repeteixi l'esquema, amb el concepte nefast del "xoc de civilitzacions", l'esquematització més simplista possible. Entre Orient i Occident, hi ha regions, seccions de la societat internacional, que els toca fer de tropes de xoc en aquest combat imperial, i això comporta una militarització cultural i social a llarg termini i una reproducció d'esquemes militaristes. En els factors locals, van trobar, doncs, la desgràcia de viure en la frontera entre dos imperis.

En segon lloc, l'esquema estatal burocràtic. La circumstància que el país venia d'un model burocràtic estatista fort, un model bàsicament de partit únic on les oportunitats de tenir una discussió oberta i una participació democràtica eren francament limitades.

Tercer factor, una crisi econòmica sobtada en els anys 1980. No és que fos un país pobre, sinó un país que es va empobrir molt ràpidament, la qual cosa té un efecte traumàtic en la societat local.

I, finalment, el factor de l'enorme militarització de la societat iugoslava i del poder desproporcionat de la institució militar. Des del seu mateix origen, des de la resistència partisana en la Segona Guerra Mundial, la idealització de l'exèrcit com a gresol de la societat, aquella institució que reuneix tots els elements nacionals diversos de Iugoslàvia i que significa la garantia de la unitat del país. A partir d'aquí, pel joc de la Guerra Freda, Iugoslàvia es beneficia, curiosament, de crèdits i d'armament per part de tots els bàndols, i desenvolupa índexs de despesa i d'armament absolutament increïbles, entre els majors índexs de despesa mundial d'armament des dels anys 1950, i també posteriorment, durant els anys 1980. És a dir, una institució militar extraordinàriament poderosa que juga un paper nefast en l'agreujament de la crisi i, en última instància, en l'execució mateixa dels crims i del genocidi.

En certa mesura, per entendre el que va passar a Iugoslàvia, és com si l'any 1975, després de la mort de Franco, hi hagués hagut una aliança entre els elements més extremistes, que s'uneixen per combatre el centre reformista. L'estratègia és: "Tots els extrems ens unim per derrotar al centre i repartir-nos les restes de l'Estat". Això va ser si fa no fa el que va ocórrer a Iugoslàvia. Ho van aconseguir, derrotant electoralment el centre reformista. A partir d'aquí, estableixen cadascun la seva pròpia parcel·la, la seva pròpia institució, i se segueixen rearmant. Si el mateix s'hagués donat en un moment de col·lapse econòmic, Espanya podria haver estat en un escenari similar al de Iugoslàvia.

És realment necessari estudiar tot això i entendre-ho per comprendre la possible validesa de les diferents alternatives i respostes internacionals. La qüestió central, a partir d'aquí, és que l'any 1996, quan es va publicar el llibre, la missió de les Nacions Unides havia estat un fracàs. Va ser un frau d'enormes proporcions.

Factor número u: el problema de la neutralitat. Es dona la circumstància que la missió de les Nacions Unides, com moltes altres, tenia com a marc principal la neutralitat, la imparcialitat estricta. No només per al contingent espanyol, sinó per a tots els contingents de cada Estat. El problema és que la neutralitat era incompatible amb una avaluació honesta de la situació dels drets humans. Estàvem davant una guerra en la qual almenys un dels bàndols, i certament el principal, es dedicava a la neteja ètnica, a dirigir la seva violència sistemàticament contra les minories ètniques, més o menys dintre del seu territori. Com tots sabem, això incloua un esquema d'exterminació massiva, d'assassinats i de destrucció de mesquites. El que avui dia en diem un genocidi en el sentit estricte, segons la convenció de l'any 1948 i segons la definició canònica de la Convenció per a la Prevenció i la Sanció del Delicte de Genocidi. Es donava la circumstància absurda de projectar una força internacional militar que se suposava que anava a ajudar a resoldre el conflicte, però que una vegada situada al terreny es va limitar a mantenir una neutralitat estricta entre el criminal i la víctima.

La tragèdia més gran es dona en els crims de Srebrenica, el juliol de 1995. En uns cinc dies, les tropes sèrbies prenen l'enclavament protegit per les Nacions Unides i porten a terme l'execució d'uns 7.000 presoners, una matança de proporcions inconcebibles. I això és a resultes del mandat particular de neutralitat. Això, en certa mesura, dona el cop final a la missió. S'arriba a la conclusió que la situació és insostenible.

Esdeveniments similars, però afortunadament d'una gravetat menor, havien succeït a la zona de responsabilitat espanyola, al sud del país, a Hercegovina i a Mostar, on estava desplegat el contingent espanyol. Aproximadament a partir de la primavera del 1993, després que les tropes espanyoles s'hagin desplegat, hi ha un procés d'enfrontament creixent en el qual un dels bàndols, el bàndol croat, decideix implementar unilateralment una sèrie de mesures que impliquen, de nou, neteja ètnica, violència sistemàtica contra la població civil, en aquest cas bosniomusulmana. Afortunadament, d'una forma una mica menor que les sèrbies, amb menys matances, però també amb una sèrie d'assassinats i detencions sistemàtiques de civils, expulsions sistemàtiques i també destruccions sistemàtiques de mesquites. **Aquest operatiu de neteja ètnica es dona dintre de la zona de responsabilitat espanyola. L'escena del crim, en molts casos, està molt a prop d'on es trobaven els dispositius espanyols.**

Tornem al punt primer. Escoltem què és el que deia la gent d'allà, cosa que es perdia molt en la informació pública dels mitjans de comunicació. Hi havia molta informació procedent de canals oficials, de l'exèrcit espanyol, però hi havia molt poca informació rebuda de la gent. Alija Behram era el director de la radiotelevisió de Mostar i deia el següent: "En aquell moment, igual que a la resta de Bòsnia, UNPROFOR, una missió de protecció de les Nacions Unides, va servir de testimoni dels dramàtics esdeveniments a Mostar, plantejant importants preguntes sobre el seu paper i deixant de costat sentiments que el poble de Mostar no oblidarà aviat. Una hora abans de l'atac croat del mes de maig de 1993, el batalló espanyol va abandonar la seva posició a la carretera principal, a Mostar, sense donar cap avís a la població civil de la possibilitat de l'atac. Poc després, les forces croates van establir diversos camps per a milers de refugiats dintre de la zona patrullada per les forces espanyoles. Durant els tres mesos de setge, de maig a juliol del 1993, els civils del marge esquerre es morien de fam, mentre UNPROFOR observava des dels pujols. El nou comandant espanyol deia que no tenia coneixement del que havia succeït anteriorment."

Altres periodistes, Brian i Loza, que han publicat un volum sobre la qüestió general d'UNPROFOR, també la descriuen de manera similar i ens diuen que a Mostar el contingent espanyol d'UNPROFOR simplement es va retirar quan li ho va ordenar el HVO, la milícia croata, deixant així les forces croates continuar expulsant musulmans de Mostar oest cap al grup assetjat en el costat est del riu. Hi ha una altra sèrie de cròniques en la mateixa línia i, francament, si coneixeu gent de Mostar, els ho podeu preguntar, perquè això és de domini públic, això és el que va passar. **En el moment que efectivament feia falta protecció -perquè hi havia una força neofeixista a favor de la puresa ètnica, disposada a la violència sistemàtica contra la població civil-, les forces senzillament es replegaren per evitar les seves pròpies baixes.** Com dèiem, això va passar l'any 1993.

Al 1995, passa el mateix a una escala molt més gran, a Srebrenica. L'interessant del cas de Srebrenica és que el contingent destacat era holandès. Això a Holanda va donar lloc a un debat molt important. Per començar, les institucions a Holanda tenen mecanismes per afrontar problemes d'aquest tipus, per portar a terme investigacions amb garanties d'independència. Hi ha, per exemple, l'Institut d'Estudis de la Guerra, fundat després de la Segona Guerra Mundial. És un institut amb finançament públic, però amb funcionament autònom. El van fundar en el moment oportú per estudiar el que havia passat exactament en el país durant el període de l'ocupació, i fins i tot per estudiar aspectes de criminalitat. Quan ocorren els fets de Srebrenica, el Govern dona la tasca a aquest institut d'investigar a fons què ha passat exactament. Es crea un equip independent, d'historiadors experts de la zona, membres de la intel·ligència, etc. Els donen un mandat i autonomia. Tres o quatre anys més tard publiquen un informe de 800

pàgines sobre el què va passar exactament a Srebrenica i què va fer malament el contingent holandès en qüestió.

L'explicació és molt complexa, però el que ve a dir és que hi va haver una negligència greu, que va haver-hi un abandó per part de la força en el terreny, pels nivells superiors de comandament, tant a Nova York com a L'Haia. **L'informe es va presentar, hi va haver un debat públic important i dimissions a diferents nivells, incloent al Govern de L'Haia. Per què no hi ha hagut mai un debat com aquest a Espanya? Per què no hi ha hagut una investigació seriosa i rigorosa?**

Per començar, no hi ha, desgraciadament, els instruments ni la cultura d'investigació d'aquest tipus. Al Regne Unit, aquests mecanismes també són molt comuns. Allí hi ha les comissions d'enquesta per a diferents motius i, més o menys, funcionen. També caldria discutir-ho, però existeix la possibilitat que hi hagi una enquesta pública finançada per l'Estat, però amb garanties d'independència total, per establir què passa en escenaris tan problemàtics. Crec que és una assignatura pendent. **Seria bo establir què va ocórrer a Mostar l'any 1993, què és el que es va fer, què és el que no es va fer, i què és el que es podria haver fet, atès que les conseqüències són de la major gravetat.** Calia evitar els crims que van seguir.

El 1993, el Consell de Seguretat estableix el Tribunal Penal Internacional per a l'Antiga Iugoslàvia. Es va establir a falta d'una solució del conflicte. El Tribunal desenvolupa una investigació en profunditat sobre els crims comesos per la milícia croata a Mostar i a Hercegovina, que condueix a una sèrie d'actes d'acusació i condemnes. A dia d'avui, hi ha un judici en marxa contra els principals líders: el president Jadranko Prlic, el ministre de Defensa, dos caps de l'Estat Major de la milícia croata. Se'ls acusa de crims de guerra i de crims contra la humanitat.

El que és interessant en aquest assumpte és que l'exèrcit espanyol com a mínim ha col·laborat en les investigacions. Això cal reconèixer-ho. Hi ha hagut una col·laboració amb la fiscalia del Tribunal de L'Haia i han aportat elements de prova valuosos. Caldrà veure quin serà el resultat. Apunto aquest tema com un tema d'investigació. Si algú de l'audiència té temps i recursos, seria bo fer un seguiment sobre què va ocórrer amb les investigacions en els judicis, incloent-hi els testimoniatges i la col·laboració d'oficials de l'exèrcit espanyol, a l'efecte d'esclarir la veritat dels esdeveniments. **Perquè, per part oficial, sempre es deia que no es podia fer més amb un mandat tan limitat i amb una situació en el terreny com aquella. No és exacte. Hi ha una cosa que sempre es podria haver fet però no es va fer: dir la veritat. És una cosa senzilla. Es té la informació, es veu el que ocorre, es veu que hi ha matança massiva de civils. Una cosa que sempre es podia haver fet és, senzillament, reportar, informar amb objectivitat sobre el que estava succeint.**

Però les qüestions de drets humans no figuraven a l'agenda d'UNPROFOR de la manera que havien d'haver figurat, o, en general, en l'agenda de cap operació de pau, almenys a principi dels anys 1990. Human Rights Watch va publicar un informe sobre aquesta matèria: el paper dels drets humans en les missions de pau. En el moment oportú, van analitzar la missió a Cambotja i a Angola. Van arribar a la conclusió que, en realitat, a ningú li interessava què passava amb les violacions dels drets humans, no estava en l'agenda. El coneixement, molt extens, de crims que s'estaven produint quedava totalment fora.

La postura principal dels espanyols que vaig tenir ocasió de conèixer i entrevistar quan va ser el moment responia a l'impuls de neutralitat. Duien la neutralitat també a la seva visió del conflicte. Tendien a dir que totes les parts eren iguals, que totes cometien crims, la qual cosa era una distorsió important de la realitat. Com ja s'ha comentat anteriorment, fins i tot alguns dels oficials van desenvolupar una reacció de simpatia respecte als comandaments serbis. Vaig tenir ocasió de discutir-ho amb el general que estava a càrrec d'un dels primers contingents. La seva visió dels comandaments serbis a Hercegovina oriental era francament positiva. Era fàcil entendre's amb ells perquè eren militars de carrera, hi havia un terreny comú d'enteniment i la relació entre comandaments serbis i espanyols podia ser d'allò més cordial. Era molt més difícil per a aquest general relacionar-se amb la milícia bosniana musulmana, perquè no eren militars de carrera, sinó ciutadans que havien pres les armes. El resultat era francament paradoxal. Una espècie de biaix corporatiu duia l'oficial a posar-se, en última instància, del costat del criminal. Són qüestions sobre les quals s'hauria de reflexionar en profunditat.

Això passava en tots els contingents. Una posició similar l'havien desenvolupat les forces franceses i britàniques dels comandants Rose, Morillon, etc. Desenvolupaven una postura molt similar sobre la imparcialitat. El tema va ser reconegut per Radovan Karadzic, el mateix que va idear el genocidi, quan va declarar: "El contingent espanyol és el més imparcial, és el més neutral de tots els contingents de les Nacions Unides", i "La nostra enhorabona, perquè estem molt satisfets de la seva imparcialitat". En el moment oportú el primer ministre de Sèrbia va dir pràcticament el mateix: "Gràcies espanyols, per ser tan neutrals". El significat és clar quan sabem que les seves forces estaven involucrades en el crim.

Què ha passat en els últims deu anys? Ha sortit a la llum el problema de l'explotació sexual, dels abusos sexuals de les forces de manteniment de la pau. És quelcom que ja es coneixia anteriorment, però que s'ha conegut millor recentment. Es coneixia des de la missió de les Nacions Unides a Cambotja, en la qual la presència de *cascos blaus* en els prostíbuls va ser un escàndol. La reacció del cap de la missió va ser una circular interna que deia: "Per favor, no aparquin els vehicles de les Nacions Unides a la porta del prostíbul, perquè francament queda molt lleig i, a més, són blancs

i es nota molt”. El cap de la missió era Yasuhi Akashi, que després es va convertir en el cap de la missió de les Nacions Unides a Bòsnia. Hi ha hagut escàndols d’aquest tipus pràcticament en totes les missions. Va ser especialment greu a la República Democràtica del Congo.

Això va dur a una sèrie de discussions a les Nacions Unides i a l’Informe Brahimi. És un informe que es va publicar el 2000 sobre la reforma de les Nacions Unides i de les missions de pau. Avui dia, la política oficial és “de tolerància zero”. Utilitzar la prostitució està estrictament prohibit en totes les missions. Caldria veure com s’està aplicant això en realitat. Hi ha una sèrie d’investigacions en marxa en pràcticament totes les missions actuals. Dintre de les Nacions Unides, existeix una oficina d’investigacions internes, com una espècie de policia interna. En els últims anys, aquesta oficina ha crescut de manera exponencial. El seu personal original era com de deu persones i actualment s’està ampliant enormement. Si hi ha algú de la sala que li interessi, és un treball ben curiós i necessiten personal.

Més coses que han passat en els últims deu anys: una autocrítica de les Nacions Unides. Gran part del que jo deia el 1996 i que sonava com una proclama radical d’un “tipus mig boig” ha estat reconegut posteriorment per una investigació interna de les Nacions Unides. Aquesta reconeixia àmpliament que era tot un desastre i que allò no anava enlloc. Una altra cosa que ha passat ha estat l’enorme desenvolupament de la justícia internacional des de l’establiment, el 1993, del Tribunal Penal Internacional per a l’Antiga Iugoslàvia. Van seguir el Tribunal Penal Internacional per a Rwanda, el Tribunal Especial per a Serra Leone, per a Timor Leste, Cambotja. A partir de 1998, la Cort Penal Internacional apareix com un altre element en l’esfera internacional.

Un altre tema important és el gran èmfasi que s’ha posat en l’Àfrica. La major part de les missions de manteniment de la pau se centren a Àfrica, des de Sierra Leone fins a Eritrea, passant pel Sàhara. Àfrica és realment una prioritat en les missions de pau. Hi ha elements característics dels problemes i les dificultats de treballar en el continent més pobre del planeta, més feble estructuralment i més variable. Això també cal tenir-ho en compte.

Però el que em sembla més greu i més preocupant del que ha succeït en els últims anys és el gir general de neoconservadorisme o de canvi d’estratègia. Quan escrivíem el llibre l’any 1996, es veia, s’analitzava amb preocupació l’ús de les missions de pau com estratègies de legitimació militar de tipus tou. **Els sociòlegs solen parlar de dos tipus principals d’estratègies de legitimació militar, utilitarista o tradicional. Les estratègies utilitaristes es proposen provar la utilitat de la institució militar oferint una cosa tangible, un servei que serveix d’alguna cosa en l’ajuda humanitària, en els incendis o en el que sigui. Les estratègies tradicionals són les estratègies dures d’apel·lar a la identitat històrica. El que veiem a partir de l’any 2001 i**

l'anomenada *Guerra contra el Terror* és un ressorgiment de les estratègies tradicionalistes més dures, apel·lant a la identitat d'Occident, cristiana. Em sembla francament preocupant. Tendeix a escenaris de militarització molt més forts. És el tema més greu que hem d'afrontar i analitzar en l'actualitat. Volia fer un parell de comentaris sobre les últimes missions, les més actuals, hi ha molt a dir sobre l'Afganistan, l'Iraq, Darfur, Líban i Congo. Podria donar bastant d'informació sobre tot això, però em temo que no tenim més temps.

